

## **Facilitating Social Capital In Sport-Recreation Clubs: Analyzing The Relationships Using Dematel**

**Behnam Naghipour Givi<sup>1\*</sup>, Abdullah Rouzfarakh<sup>2</sup>, Fatemeh Naderian<sup>2</sup>, Seyedeh Nahid Shetab Boushehri<sup>3</sup>**

*1. Assistant Professor, Department of Sport Sociology and Psychology, Sport Science Research Institute (SSRI), Tehran, Iran*

*2. PhD Student of Sport Management, Faculty of Sport Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran*

*3. Associate Professor of Sport Management, Faculty of Sport Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran*

(Received: April 4, 2022; Accepted: June 7, 2022)

### **Abstract**

As a key element in the sport-related domains, social capital is a completely known issue. As one of the most important community-oriented environments, the sport-recreation clubs have now turned into unique focal points for the facilitation of social capital. Accordingly, the study at hand was carried out first to extract and then to analyze the relationships of the factors facilitating social capital in sport-recreation clubs. This study was done using a sequential mixed-methods approach. In the qualitative phase, a systematic review was used to collect data, and in the quantitative phase, a questionnaire based on the multi-criteria decision making method (in fact, the expert DEAMTEL questionnaire) was used to this end. The results of the systematic review showed that the five factors of trust, friendly environment, horizontal governance, common goals, and norms are the significant patterns of social capital facilitation. Among these factors, the horizontal governance has the strongest effect, followed by friendly environment, trust, common goals, and norms. According to the cause-effect diagram, norms and horizontal governance were shown to be causal factors and friendly environment, trust, and common goals to be non-causal factors. The extracted semantic patterns can form a distinctive conceptual model/instrument for sport-recreation clubs to help them fully enjoy social capital and the benefits related to it.

### **Keywords**

Social capital, sport-recreation clubs, definitive DEMATEL approach, systematic review.

---

\* **Corresponding Author, Email:** behnam.naghipour@gmail.com

## تسهیل سرمایه اجتماعی در باشگاه‌های ورزشی - تفریحی تحلیل روابط با رویکرد DEMATEL

بهنام نقی‌پور گیوی<sup>۱\*</sup>، عبدالله روزفراخ<sup>۲</sup>، فاطمه نادریان<sup>۳</sup>، سیده ناهید شتاب‌بوشهری<sup>۳</sup>

۱. استادیار گروه پژوهشی جامعه‌شناسی و روان‌شناسی ورزش، پژوهشگاه تربیت بدنی و علوم ورزشی،

تهران، ایران

۲. دانشجوی دکتری مدیریت ورزشی، دانشکده علوم ورزشی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

۳. دانشیار مدیریت ورزشی، دانشکده علوم ورزشی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۱۵ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۱۷)

### چکیده

سرمایه اجتماعی به منزله عنصری کلیدی در حوزه‌های مرتبط با ورزش کاملاً شناخته شده است. امروزه باشگاه‌های ورزشی - تفریحی، به مثابه یکی از محیط‌های مهم اجتماع‌محور، به نقطه کانونی بی‌بدیلی در جهت تسهیل سرمایه اجتماعی مبدل شده‌اند. بر همین اساس، مطالعه حاضر ابتدا با هدف استخراج و در گام بعد تحلیل روابط عوامل تسهیل‌ساز سرمایه اجتماعی در باشگاه‌های ورزشی - تفریحی صورت پذیرفت. این پژوهش به لحاظ روش‌شناسی در زمره مطالعات آمیخته کیفی - کمی متوالی قرار دارد. در بخش کیفی، به منظور جمع‌آوری داده‌ها، از مرور نظام‌مند و سیستماتیک و در بخش کمی از پرسشنامه تهیه شده مبتنی بر روش تصمیم‌گیری چندشاخصه و به طور خاص از پرسشنامه دیمتل خبرگان استفاده شد. نتایج حاصل از مرور سیستماتیک نشان داد پنج عامل شامل اعتماد، جو دوستانه، حکمرانی افقی، اهداف مشترک، و هنجارها به منزله الگوهای معنادار تسهیل سرمایه اجتماعی مؤثرند. از میان این عوامل، حکمرانی افقی دارای بیشترین تأثیرگذاری و جو دوستانه، اعتماد، اهداف مشترک، و هنجارها در درجات بعدی تأثیرگذاری قرار دارند. بر اساس نمودار تأثیرات علی- معلولی، هنجارها و حکمرانی افقی به منزله عوامل علی و جو دوستانه و اعتماد و اهداف مشترک به منزله عوامل غیرعلی شناخته شدند. الگوهای معنایی استخراج شده می‌توانند مدل و ابزار مفهومی متمایزی برای باشگاه‌های ورزشی - تفریحی باشند که به واسطه آن از سرمایه اجتماعی و مزایای مرتبط با آن نهایت استفاده را ببرند.

### کلیدواژگان

باشگاه‌های ورزشی - تفریحی، رویکرد دیمتل قطعی، سرمایه اجتماعی، مرور سیستماتیک.

\* رایانامه نویسنده مسئول: behnam.naghipour@gmail.com

## مقدمه

سرمایه اجتماعی یکی از محبوب‌ترین مفاهیمی است که طی سال‌های گذشته در مباحث جامعه‌شناسی ظهور پیدا کرده و به عنوان یکی از گزاره‌های شناخته‌شده جامعه‌شناختی به دنبال بررسی و ایجاد ارزش‌های مبتنی بر جامعه و شبکه‌های اجتماعی است ( Forsell et al. 2020; Lin et al 2017).

به دلیل گستردگی کاربردی مفهوم سرمایه اجتماعی، تعریف واحدی برای آن وجود ندارد (نقی‌پور و همکاران ۱۴۰۰). به طور کلی این مفهوم بیشتر بر روابط اجتماعی، شبکه‌سازی، و شکل‌گیری اعتماد متمرکز است (Carmen 2022). نظریه سرمایه اجتماعی ذیل پارادایم بازیگر منطقی است؛ با این استدلال که سرمایه اجتماعی محصول فرعی سرمایه انسانی است که زمینه‌ساز ارزش افزوده هم برای بازیگر هم برای جامعه است. وجه متمایز سرمایه اجتماعی این است که به صورت انحصاری بر منافع شخصی یا اجتماعی تکیه نمی‌کند؛ بلکه منافع شخصی را در جهت تأمین منافع اجتماعی تعریف می‌کند. به همین سبب سرمایه اجتماعی در ظرف مصلحت عمومی تبیین می‌شود و معنا پیدا می‌کند.

پوتنام، در مقام یکی از نظریه‌پردازان اصلی سرمایه اجتماعی، که رویکرد قدرت‌مآبانه و سیاسی به این مفهوم دارد، سرمایه اجتماعی را یک اصطلاح فراگیر چترگونه توصیف می‌کند که جنبه‌های ارتباطی شبکه‌های ساختاریافته و نیمه‌ساختاریافته، هنجارهای عملی متقابل شبکه، و قابلیت اعتماد را پوشش می‌دهد و به واسطه این کارکردها زمینه انسجام اجتماعی شبکه (گروه اجتماعی) را فراهم می‌آورد (Putnam & Feldstein 2003). برای سرمایه اجتماعی می‌توان دو جنبه متصور بود. یک جنبه شناختی است که بازتاب نگرش‌ها و تمایلات افراد برای تعامل بین‌فردی است و جنبه دیگر مؤلفه ارتباطی است که قدرت ارتباطات اجتماعی در گستره یک جامعه را منعکس می‌کند (Nakano & Washizu 2021). بنابراین، مفهوم سرمایه اجتماعی برساخته و ترویج‌یافته از روابط اجتماعی و مشارکت در گروه‌ها و انجمن‌هایی است که به دنبال اهداف مشترک‌اند و از آن به منزله مکانیسم توسعه‌دهنده ارزش‌ها و باورهای مشترک یاد می‌شود (Borgonovi et al. 2021). فاستر<sup>۱</sup> و

ماس (۲۰۱۴) سرمایه اجتماعی را دسترسی به دانش و فرصت‌ها از طریق شبکه‌های منسجم اجتماعی تعریف می‌کنند که افزایش تحرک اجتماعی و منافع اقتصادی را برای عناصر شبکه به همراه خواهد داشت.

گسترده‌گی سرمایه اجتماعی، به منزله پایه و اساس نظری برای رشته‌های مختلف، ریشه در هدف آن، یعنی بررسی پویایی و ارزش سیستماتیک روابط اجتماعی، دارد. بر همین اساس، بسیاری از محققان بر این باورند که سرمایه اجتماعی برای تصمیم‌سازان و سیاست‌گذاران اهمیتی فزاینده یافته است. هسته مرکزی سرمایه اجتماعی در روابط متقابل تعبیه‌شده در شبکه‌های اجتماعی گسترده قرار دارد و از طریق تبادل پایدار باعث ایجاد ارزش متقابل برای فعالان و سیستم اجتماعی می‌شود. در نتیجه فرایند ساخت و بازسازی هنجارها، تعهدات، و انتظارات اجتماعی را در یک جامعه اشتراکی تسهیل می‌سازد (Finch et al. 2021). به طور کلی، مفهوم سرمایه اجتماعی طیف گسترده‌ای از رشته‌های مختلف را در بر گرفته است و درباره آن توافق کلی وجود دارد؛ اما در مورد اجرای آن اختلاف نظر وجود دارد و تا حد بسیار زیادی متناسب با عرصه پژوهشی گاه معنای متفاوت به خود می‌گیرد. این امر تا حدودی مربوط به ماهیت متفاوت زمینه‌هاست که تحقق سرمایه اجتماعی را با چالش مواجه می‌سازد. بدین ترتیب سرمایه اجتماعی به زمینه‌های متعددی چون مطالعات شهری، توسعه اجتماعی، برنامه‌ریزی جامعه، مدیریت استراتژیک، و همچنین زمینه ورزش بسط داده شده است (Abbasi et al. 2021).

ارزش سرمایه اجتماعی به منزله یک عنصر کلیدی در تفریحات اجتماعی، ارائه خدمات اوقات فراغت، و حوزه‌های مختلف ورزشی کاملاً شناخته شده است (Forsell et al. 2020). شولنکورف<sup>۱</sup> و همکارانش (۲۰۱۶) نیز تصریح کرده‌اند که سرمایه اجتماعی جزء چارچوب‌های نظری- کاربردی رایج در تحقیقات حوزه ورزش برای توسعه بوده است. عاملی که سبب می‌شود از میان عناصر مختلف اجتماعی در درون یک جامعه ورزش به طور گسترده مورد توجه بیشتر محققان سرمایه اجتماعی قرار گیرد این است که فعالیت‌های ورزشی در سطح غیرسازمان‌یافته این قابلیت را دارند که می‌توانند باعث انگیزش و الهام‌بخشی و ایجاد روحیه اجتماعی در جامعه شوند (Tonts &

(Matthew 2005). محققان مختلف نیز رابطه بین سرمایه اجتماعی و زمینه‌های وابسته به ورزش را بررسی کرده‌اند (Naghypour Givi et al. 2021; Afroozeh et al. 2021; Abbasi et al. 2021; Gemar et al. 2021; Kwon & Seo 2021; Finch et al. 2021; Collins & Heere 2018; Fenton et al. 2021).

باشگاه‌های ورزشی- تفریحی امروزه به منزله کاتالیزوری کلیدی در حل بسیاری از فرایندهای تاریک اجتماعی مانند معضلات، ناهنجاری‌ها، چالش‌ها و تسهیل فرایندهای مثبت اجتماعی مانند انسجام، هویت، غرور و سرمایه اجتماعی شناخته می‌شوند (Okayasu et al. 2010). اسپایج<sup>۱</sup> (۲۰۰۹) استدلال می‌کند بیشتر افراد برای لذت بردن، ارتقای سلامتی، و بودن در کنار دوستان و خانواده درگیر ورزش می‌شوند و کلوپ‌های ورزشی نیز مراکز اجتماعی تقویت‌کننده این تعامل اجتماعی هستند. افراد با حضور در این مراکز، مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی، از طرفی سلامت جسمی و روانی خود را تضمین می‌کنند و از طرف دیگر این حضور و عضویت در باشگاه‌های ورزشی- تفریحی باعث پیوند و ایجاد و تسهیل سرمایه اجتماعی می‌شود. بنابراین باشگاه‌های ورزشی- تفریحی با توجه به فراهم‌سازی فرصت‌ها برای فعالیت فیزیکی و رقابتی و تفریحی نقشی منحصربه‌فرد در توسعه تفریح و ورزش و ارائه برنامه‌ها و خدمات محلی و برآورده‌سازی انتظارات سطوح متوسط جامعه بازی می‌کنند (Tower et al. 2006). بر همین اساس آدامز<sup>۲</sup> (۲۰۱۴) باشگاه‌های ورزشی- تفریحی اجتماع‌محور را بستر کلیدی در تسهیل و تقویت سرمایه اجتماعی به حساب می‌آورد. با وجود این، باشگاه‌های ورزشی- تفریحی ممکن است با مشکلات جدی متعدد مواجه شوند. یکی از این موارد ساختار حاکمیت سنتی، سلسله‌مراتبی، خشک، متمرکز، و مدیرمحور است که گریبانگیر بسیاری از ساختارهای سازمانی رسمی و غیررسمی در ایران است و سازمان‌های ورزشی و در رأس آن‌ها باشگاه‌های ورزشی- تفریحی نیز به نوعی با آن مواجه‌اند. مثلاً، باشگاه‌های ورزشی- اجتماعی به واسطه ساختار سخت و بسته در گزینش و جذب و حفظ اعضای جدید بسیار ناتوان‌اند. این محدودیت‌ها خود آغازی بر کاهش ارتباطات و تعاملات انسانی (سرمایه اجتماعی) خواهد بود. در صورتی که هدف ترویج ورزش تعمیق تبادلات انسانی و در نتیجه ایجاد حس انسجام در جوامع

1. Spaaij

2. Adams

محلی و فرامحلی است. بدین ترتیب، پژوهش حاضر به دنبال شناسایی عوامل تسهیل‌بخش سرمایه اجتماعی (هویت‌بخشی، احساس غرور محلی- ملی، انسجام و یکپارچگی) در ساختارهای مرتبط با ورزش است تا بتواند بخشی از این محدودیت‌ها را کاهش دهد.

باشگاه‌های ورزشی- تفریحی، به منزله گونه‌های غیررسمی سازمان‌های ورزشی، بیشتر به صورت محلی و توسط کمیته‌های داوطلبانه مدیریت می‌شوند و برنامه‌ها نیز توسط داوطلبان طراحی می‌شود. علاوه بر این، خود افراد نقش مربی و راهبری اعضا را بر عهده دارند (Doherty & Misener 2008)؛ به این معنا که ساختار مدیریتی باشگاه‌ها و سازمان‌های ورزشی کوچک و مردم‌نهاد دارای ساختاری باز و غیرمتمرکز که به صورت مشارکتی مدیریت می‌شود. به استناد موارد مطرح‌شده و ظرفیت بالای باشگاه‌های ورزشی در توسعه و تسهیل سرمایه اجتماعی، هدف اصلی پژوهش، که سؤال اصلی محققان نیز بوده است، بررسی و تحلیل عواملی است که می‌تواند روند توسعه سرمایه اجتماعی را در باشگاه‌های ورزشی تسریع و تسهیل کند.

### پیشینه پژوهش

به دلیل اینکه ورزش یکی از موضوعاتی است که به پرورش مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در جامعه بسیار کمک می‌کند، تحقیقات بسیاری در زمینه سرمایه اجتماعی و به‌خصوص سرمایه اجتماعی در ورزش صورت گرفته است. گروفسکی<sup>۱</sup> (۲۰۱۷) در تحقیق خود درباره سرمایه اجتماعی به این نتیجه رسید که توسعه سرمایه اجتماعی هواداران به صورت گام به گام رخ می‌دهد. مثلاً، سرمایه اجتماعی هواداران در سکوها شکل می‌گیرد و سپس به کل جامعه سرایت می‌کند. پوتنام<sup>۲</sup> (۱۹۹۵) با تفسیر سیاسی مبتنی بر قدرت از سرمایه اجتماعی معتقد است که مشارکت در شبکه‌های ساختاریافته‌ای چون باشگاه‌های ورزشی مشارکت مدنی و کارآیی جامعه را بهبود خواهد بخشید. فورسدایک<sup>۳</sup> و همکارانش (۲۰۱۹) دریافته‌اند که شرکت در باشگاه‌های ورزشی نقش مؤثری در بهبود سرمایه اجتماعی زنان دارد. در هند نیز کومار<sup>۴</sup> و همکارانش (۲۰۱۹) بیان کردند مشارکت در

1. Grodecki  
2. Putnam  
3. Forsdike  
4. Kumar

فعالیت‌های ورزشی و به‌خصوص رویدادهای ورزشی به افزایش و بهبود سرمایه اجتماعی افراد منجر می‌شود. عباسی و همکارانش (۲۰۲۱) با شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در تیم ملی هندبال دریافتند که مؤلفه‌های روابط اجتماعی، حمایت اجتماعی، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، و هنجارهای اجتماعی به ترتیب مهم‌ترین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در تیم ملی هندبال هستند. فورسل و همکارانش (۲۰۲۰) نیز در توسعه مقیاس اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی اعتماد، هم‌زبانی، عمل متقابل، هنجارها، و حکمرانی را به منزله عناصر اصلی توسعه سرمایه اجتماعی تأیید کردند. اکایاسو<sup>۱</sup> و همکارانش (۲۰۱۵) نیز دریافتند که حضور افراد در باشگاه‌های ورزشی می‌تواند باعث بهبود مؤلفه‌های اجتماعی افراد و افزایش سرمایه اجتماعی آن‌ها شود.

### اهمیت و ضرورت

به طور عام ورزش به نقطه کانونی تولید سرمایه اجتماعی تبدیل شده است. به طور اخص نیز باشگاه‌های ورزشی به منزله سازوکار اصلی ورزش در توسعه سرمایه اجتماعی این پتانسیل را دارند که حتی فراتر از ساختارهای اجتماعی سنتی مثل خانواده، مذهب، مدرسه، و سازمان‌های مدنی طیف گسترده‌ای از منافع اجتماعی را تولید و تقویت کنند. با توجه به اینکه گروه‌های اجتماعی مبتنی بر ورزش و تفریح به طور فزاینده در حال رشد و محبوبیت هستند، سؤال این است که چگونه باشگاه‌های ورزشی می‌توانند تولید سرمایه اجتماعی را تسهیل کنند. در مطالعات پیشین در ارتباط با شناسایی و استخراج الگوهای معنادار اثرگذار بر سرمایه اجتماعی مطالبی قابل طرح است. اول اینکه مطالعات پیشین عناصر متعددی را برای تولید سرمایه اجتماعی برشمرده‌اند که بیشتر معطوف به زمینه‌های غیرورزشی است و اگر هم ورزشی است بیشتر مرتبط با سازمان‌های ورزشی و تیم‌های ورزشی حرفه‌ای است. تنوع این مطالعات ناخواسته پراکندگی تئوریک را در این زمینه شکل داده است و انتقاداتی را متوجه خود کرده است. نکته بعد اینکه مطالعات پیشین عمدتاً در بررسی‌های کمی مربوط به سرمایه اجتماعی بدون بررسی کیفی مختص به زمینه (سرمایه اجتماعی در عرصه ورزش) تئوری‌های زمینه‌های غیرورزشی را بدون بررسی و اکتشاف ساختارهای عاملی خاص قرض و به زمینه‌های ورزشی تعمیم داده‌اند و به بررسی تجربی

آن پرداخته‌اند که تعمیم دادن این تئوری‌های زمینه‌ای برخاسته از عرصه‌های غیرورزشی اعتبار بسیاری از این مطالعات را زیر سؤال می‌برد؛ به این معنا که در هر عرصه و جامعه پژوهشی چارچوب‌های شکل‌گیری پدیده محوری مورد نظر تا حدودی مختص همان عرصه است و تعمیم‌پذیری عناصر شکل‌دهنده پدیده‌ای چون سرمایه اجتماعی را با چالش‌های روش‌شناسی مواجه خواهد کرد. از سوی دیگر به دلیل فقدان شواهد و مطالعات تجربی مرتبط با عوامل تسهیل بخش سرمایه اجتماعی در باشگاه‌های ورزشی - تفریحی، لازم است به منظور شناخت عمیق‌تر از ماهیت مسئله، این عوامل مورد بررسی قرار گیرد. این پژوهش درصدد است با مطالعه سیستماتیک متمرکز اسنادی در حوزه ورزش عناصر شناسایی شده را دسته‌بندی کند و در ادامه با بررسی کمی (تصمیم‌گیری چندمتغیره) با تحلیل روابط (اثرگذاری و اثرپذیری - روابط علی - معلولی بین عوامل) سهم و نقش هر یک از عوامل استخراجی مرتبط با تسهیل سرمایه اجتماعی باشگاه‌های ورزشی - تفریحی را نیز مشخص سازد. بر همین اساس پژوهش حاضر با بررسی متون مرتبط، از منظر روش‌شناسی کیفی، به دنبال توسعه دانش نظری مرتبط با تسهیل سرمایه اجتماعی در محیط‌های ورزشی است تا با بررسی و تأیید کمی شاخص‌های احصاشده ابزار مفهومی متمایز و جدیدی را برای ارتقای سرمایه اجتماعی در اختیار باشگاه‌های ورزشی قرار دهد.

### روش تحقیق

به‌کارگیری یکی از روش‌های پژوهش کمی یا کیفی به طور خاص تنها جنبه‌های محدودی از یک پدیده را تحلیل می‌کند و در این صورت جنبه‌های دیگر پدیده نادیده گرفته می‌شوند. بنابراین به‌کارگیری روش تحلیل آمیخته درک روشن‌تری از پدیده‌های مورد بررسی فراهم می‌کند.

روش پژوهش حاضر آمیخته از نوع اکتشافی متوالی (ابتدا روش کیفی و سپس روش کمی) است. در این پژوهش ابتدا با استفاده از تحلیل اسنادی (مرور پیشینه) به شناسایی عوامل تسهیل‌ساز سرمایه اجتماعی در محیط باشگاه‌های ورزشی - تفریحی پرداخته شد. در مرحله بعد، با طراحی پرسشنامه نخبگانی موضوع، این پرسشنامه در اختیار نخبگان قرار گرفت. در این پژوهش تعداد خبرگان، با توجه به هدف تحقیق، متشکل از ده نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه، با سابقه مطالعه و تحقیق در زمینه سرمایه اجتماعی، بودند که به شیوه هدفمند و به صورت گلوله برفی انتخاب شدند.



بعد از دریافت آن‌ها، با استفاده از روش دیمتل، که یکی از روش‌های رایج تصمیم‌گیری چندشاخصه (MADM) است، به تحلیل روابط علی- معلولی این عوامل تسهیل‌بخش پرداخته شد. در بخش کیفی برای گردآوری داده‌های مرتبط با زمینه از روش نمونه‌گیری نظری (اسنادی)، که یکی از روش‌های اصلی در نمونه‌گیری متوالی است، استفاده شد. در روش نمونه‌گیری نظری، تعداد نمونه خاصی از قبل تعیین نمی‌شود و تا زمانی که کدهای استخراجی از اسناد ثانویه به مرحله ساخت و اشباع نرسیده باشند به نمونه‌گیری ادامه داده می‌شود. در فاز کمی نیز به منظور تحلیل روابط بین عوامل تسهیل‌بخش سرمایه اجتماعی، از نرم افزار دیمتل استفاده شد.

### فاز کیفی (کشف و استخراج الگوهای معنادار)

برای تفسیر و تحلیل داده‌ها نیز از تحلیل مضمون استفاده شد. این روش دربردارنده چندین مرحله برای به دست آوردن نتایج دقیق است؛ شامل پنج مرحله تدوین، تجزیه، گردآوری مجدد، تفسیر، نتیجه‌گیری. هر یک از این مراحل نیز به گام‌هایی قابل تقسیم است. این روش مطالعاتی در رویکرد تحلیل مضمون از کاستلبری<sup>۱</sup> و نولن (۲۰۱۸) اقتباس شده است.

#### مرحله اول: جمع‌آوری داده‌ها

اولین گام در روش کاستلبری و نولن (۲۰۱۸) جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های در دسترس است. برای پاسخ مناسب به موضوع تحقیق، مطالعاتی که مرتبط با موضوع بودند گزینش شدند. این مرحله در ابتدا شامل خواندن مقالات مرتبط و یکپارچه‌سازی داده‌ها است، در گام بعدی برای انسجام و غوطه‌وری بیشتر رونویسی داده‌ها از منابع کیفی منتخب انجام می‌شود. جمع‌آوری داده‌های کیفی می‌تواند به دو صورت اولیه و ثانویه صورت بپذیرد. با این حال پژوهش حاضر از منابع ثانویه استفاده کرده است.

#### مرحله دوم: جداسازی داده‌ها و کدینگ

پس از گردآوری و سازمان‌دهی داده‌ها باید آن‌ها را از هم جدا کرد. جداسازی شامل تفکیک و گروه‌بندی معنادار است. باید در این مرحله داده‌ها به صورت جدا از هم سازماندهی شوند تا در

ادامه برای ایجاد دسته‌های موضوعی معنی‌دار مورد استفاده قرار گیرند. بعد از فرایند جداسازی با رویکرد استقرایی حاکم بر پژوهش، داده‌های خام به تدریج از طریق شناسایی تفاوت‌ها و تشابهات و ارتباط مفهومی بین مضامین و مفاهیم و ایده‌ها به کدهای معنادار و قابل استفاده (برچسب‌های توصیفی انتزاعی‌تر) تبدیل می‌شوند. بر همین اساس محققان با توجه به اشتراکات و تمایزات خاص در داده‌های کیفی مربوطه داده‌های مشابه را شناسایی و در قالب کدهای معنادار متمایز نام‌گذاری کردند. این کدگذاری اولیه از داده‌ها به طور سیستماتیک و با در نظر گرفتن دستورالعمل‌های خاص درک کلی از چگونگی توسعه این کدها را برای محققان فراهم آورد.

#### مرحله سوم: باز ترکیب

پس از مرحله کدینگ، باز ترکیب کدها انجام می‌شود که شامل قرار دادن کدهای مستخرج از متن در مفاهیم و الگوهای انتزاعی‌تر (تم) است. محققان در این گام باید متوجه باشند که صرف قرار دادن کدهای اولیه در تم‌ها و الگوهای معنایی مفید نیست. ممکن است طیف گسترده و متنوع کدهای مرتبط و غیرمرتبط با موضوع پژوهش فرایند نتیجه‌گیری را پیچیده‌تر سازد. بنابراین، توصیه می‌شود در این گام ابتدا کدهای غیرمرتبط حذف و کدهای مرتبط در قالب تم‌های اصلی به موضوعات فرعی (الگوهای سلسله‌مراتبی) تقسیم شوند.

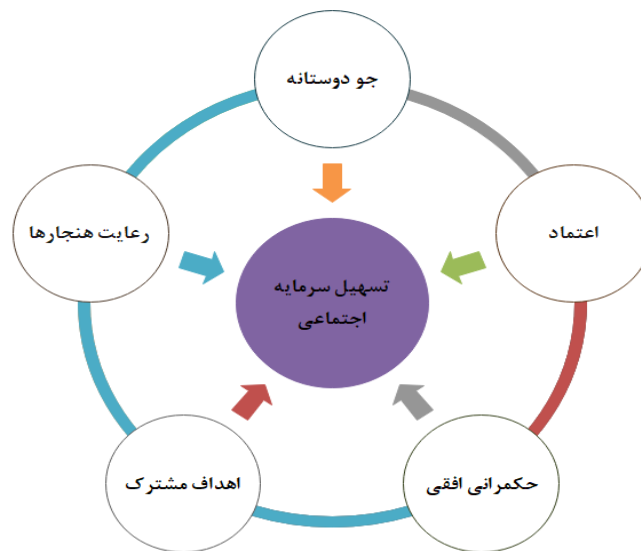
#### مرحله چهارم و پنجم: تفسیر و ارائه یافته‌های کیفی

در این مرحله نتایج تجزیه و تحلیل مورد بحث قرار می‌گیرد. مرحله تفسیر پژوهش حاضر بر رویکرد تحلیل مضمونی کاستلبری و نولن (۲۰۱۸) استوار است. این مرحله حساس در فرایند تحقیق شامل نتیجه‌گیری تحلیلی از داده‌های ارائه شده به عنوان کد و سپس مضمون می‌شود. در واقع، تفسیر توسط محققان در سه مرحله اول (تدوین، جداسازی، مونتاژ مجدد) انجام گرفت. در طول فرایند تفسیر متون نیز سعی شد ملزومات فرایند تفسیر کاملاً رعایت شوند؛ یعنی اول داشتن نگاه جامع بر فرایند تحلیل، دوم تفسیر معتبر و علمی (طوری که سایر محققان نیز به همان تفسیر برسند، اگر داده‌های یکسان به آن‌ها داده شود)، سوم دقیق و معرف بودن مضامین (مضامین نماینده داده‌های خام باشند)، و در آخر استفاده از روش‌های تفسیر معتبر بین محققان.

گفتنی است ارزیابی کیفیت کدها و ساختار تسهیل ساز سرمایه اجتماعی نیز طی مراحل روایی و اعتبار روش لینکن و گوبا یعنی اعتبار (صرف زمان کافی برای پژوهش و تأیید داده‌ها توسط خبره)، انتقال‌پذیری (اخذ نظر خبرگانی که در پژوهش حاضر نبودند)، تأییدپذیری (حفظ و رعایت گام‌های پژوهشی استاندارد)، و قابلیت اعتماد (ثبت جزئیات و روندهای پژوهش و یادداشت‌برداری در طول مصاحبه) مورد تأیید قرار گرفت. نتایج تحلیل فاز کیفی پژوهش در قالب الگوهای معنادار مرتبط با تسهیل سرمایه اجتماعی باشگاه‌های ورزشی- تفریحی در ادامه ارائه شده است.

بر اساس نتایج مستندسازی شده و براساس رعایت گام‌های استاندارد طراحی شده، مفاهیم انتزاعی و معنادار در تسهیل سرمایه اجتماعی باشگاه‌های ورزشی- تفریحی که شامل پنج عامل اصلی است استخراج شد. در پژوهش مورد نظر عوامل مؤثر بر توسعه و تسهیل سرمایه اجتماعی به عوامل و معیارهای پنجگانه‌ای که در ادامه آمده است تقسیم شده‌اند:

- جو صمیمانه (اشاره به ارتباطات غیررسمی، ارتباطات مبتنی بر عواطف و دوستی)
- هنجارها (اشاره به التزام به ارزش‌های اجتماعی اخلاقی مشترک، تنبیه کنش‌های غیراخلاقی)
- اعتماد (اشاره به اعتماد به سازمان، آگاهی و شناخت از یک‌دیگر، شفافیت سازمانی، ارتباط باز و شفاف)
- حکمرانی افقی (اشاره به مالکیت جمعی، تصمیم‌گیری مشارکتی، محیط بازخوردی و انتقادی، تفویض اختیار، مالکیت غیرمتمرکز، شبکه‌سازی افقی، توزیع قدرت در همه سطوح باشگاه)
- اهداف مشترک (توجه به مأموریت اصلی باشگاه، منافع مشترک، تفکر جمعی، خواسته‌های مشترک و مشابه)



شکل ۱. الگوهای معنادار مرتبط با تسهیل سرمایه اجتماعی

### فاز کمی

#### بررسی و تحلیل روابط بین سازه‌های استخراجی

به منظور بررسی روابط علی- معلولی و تأثیر و تأثرات سازه‌های مرتبط با ساختارهای تسهیل‌بخش سرمایه اجتماعی در باشگاه‌های ورزشی- تفریحی از روش دیمتل که یک روش تصمیم‌گیری چندشاخصه است استفاده شد. تکنیک دیمتل به ساختاردهی سیستماتیک عوامل پیچیده با استفاده از تئوری گراف‌ها و اثرگذاری و اثرپذیری متقابل عناصر در قالب گروه‌های علت و معلولی می‌پردازد و شدت اثر و چیدمان ارتباطی آن‌ها را به صورت امتیاز عددی و در قالب تحلیل میک مک معین می‌کند. به این ترتیب تصمیم‌گیرنده را در شرایط مناسب‌تری برای درک روابط قرار می‌دهد (لیو و همکاران ۲۰۱۵).

#### گام‌های روش دیمتل

##### گام ۱. تشکیل ماتریس ارتباط مستقیم (M)

برای شناسایی الگوی روابط میان  $n$  معیار ابتدا یک ماتریس  $n \times n$  تشکیل می‌شود. تأثیر عنصر مندرج در هر سطر بر عناصر مندرج در ستون در این ماتریس درج می‌شود. اگر از دیدگاه بیش از

یک نفر استفاده شود، هر یک از خبرگان باید ماتریس موجود را تکمیل کنند. سپس از میانگین ساده نظرات استفاده می‌شود و ماتریس ارتباط مستقیم  $X$  تشکیل داده می‌شود.

$$X = \begin{bmatrix} 0 & \dots & x_{n1} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{1n} & \dots & 0 \end{bmatrix}$$

جدول ۱ ماتریس ارتباط مستقیم، که همان مقایسات زوجی خبرگان است، را نشان می‌دهد.

جدول ۱. ماتریس ارتباط مستقیم

اهداف مشترک	حکمرانی افقی	اعتماد	هنجارها	جو دوستانه	
۲/۷۷۷	۳/۲۲۲	۳/۱۱۱	۲/۳۳۳	۰	جو دوستانه
۲/۴۴۴	۲/۷۷۷	۲/۸۸۸	۰	۲/۴۴۴	هنجارها
۲/۶۶۶	۳	۰	۲/۳۳۳	۳	اعتماد
۳/۱۱۱	۰	۲/۷۷۷	۲/۸۸۸	۳/۴۴۴	حکمرانی افقی
۰	۲/۷۷۷	۲/۸۸۸	۲/۳۳۳	۲/۸۸۸	اهداف مشترک

## گام ۲. نرمال کردن ماتریس ارتباط مستقیم

برای نرمال‌سازی ابتدا جمع همه سطرها و ستون‌های ماتریس ارتباط مستقیم محاسبه می‌شود. بزرگ‌ترین عدد مجموع سطرها و ستون‌ها با  $k$  نمایش داده می‌شود. برای نرمال‌سازی باید تک تک درایه‌های ماتریس ارتباط مستقیم بر  $k$  تقسیم شود.

$$k = \max \left\{ \max_{j=1}^n \sum_{i=1}^n x_{ij}, \sum_{i=1}^n x_{ij} \right\}$$

$$N = \frac{1}{k} * X$$

جدول ۲. ماتریس ارتباط مستقیم نرمال شده

اهداف مشترک	حکمرانی افقی	اعتماد	هنجارها	جو دوستانه	
۰/۲۲۷	۰/۲۶۴	۰/۲۵۵	۰/۱۹۱	۰	جو دوستانه
۰/۲۰۰	۰/۲۲۷	۰/۲۳۶	۰	۰/۲۰۰	هنجارها
۰/۲۱۸	۰/۲۴۵	۰	۰/۱۹۱	۰/۲۴۵	اعتماد
۰/۲۵۵	۰	۰/۲۲۷	۰/۲۳۶	۰/۲۸۲	حکمرانی افقی
۰	۰/۲۲۷	۰/۲۳۶	۰/۱۹۱	۰/۲۳۶	اهداف مشترک

## گام ۳. محاسبه ماتریس ارتباط کامل

بعد از محاسبه ماتریس‌های نرمال، ماتریس روابط کل فازی با توجه به رابطه زیر به دست می‌آید:

$$T = \lim_{k \rightarrow +\infty} (N^1 + N^2 + \dots + N^k)$$

به عبارت دیگر، ابتدا یک ماتریس همانی  $n \times n$  تشکیل می‌دهیم. سپس این ماتریس همانی را منهای ماتریس نرمال و ماتریس حاصل را معکوس می‌کنیم. ماتریس نرمال در ماتریس حاصل ضرب می‌شود تا ماتریس ارتباط کامل به دست آید.

$$T = N \times (I - N)^{-1}$$

ماتریس همانی یا یک ماتریسی است که همه درایه‌های آن غیر از قطر اصلی صفر است.

جدول ۳ ماتریس ارتباط کامل را نشان می‌دهد.

جدول ۳. ماتریس ارتباط کامل

اهداف مشترک	حکمرانی افقی	اعتماد	هنجارها	جو دوستانه	
۲/۳۴۰	۲/۴۸۴	۲/۴۵۶	۲/۱۲۹	۲/۲۸۲	جو دوستانه
۲/۱۷۷	۲/۳۰۸	۲/۲۹۴	۲/۸۳۸	۲/۲۹۶	هنجارها
۲/۲۶۵	۲/۳۹۹	۲/۱۸۱	۲/۰۶۶	۲/۴۰۶	اعتماد
۲/۴۶۹	۲/۳۹۳	۲/۵۵۶	۲/۲۶۱	۲/۶۱۹	حکمرانی افقی
۲/۰۶۵	۲/۳۶۶	۲/۳۵۱	۲/۰۴۷	۲/۳۷۸	اهداف مشترک

## گام ۴. محاسبه ماتریس ارتباط داخلی

برای محاسبه ماتریس روابط داخلی باید ارزش آستانه محاسبه شود. با این روش می‌توان از روابط جزئی صرف‌نظر و شبکه روابط قابل اعتنا یا همان نقشه شبکه روابط (NRM) را ترسیم کرد. تنها روابطی که مقادیر آن‌ها در ماتریس T از مقدار آستانه بزرگ‌تر باشد در NRM نمایش داده خواهد شد. برای محاسبه مقدار آستانه روابط کافی است میانگین مقادیر ماتریس T محاسبه شود. بعد از آنکه شدت آستانه تعیین شد، همه مقادیر ماتریس T که کوچک‌تر از آستانه باشد صفر می‌شود؛ یعنی آن رابطه علی در نظر گرفته نمی‌شود.

مقدار آستانه در این تحقیق برابر ۲/۲۹۷ است. همه مقادیر ماتریس T که کوچک‌تر از ۲/۲۹۷ بوده صفر شده است. یعنی آن رابطه علی در نظر گرفته نشده است. بنابراین الگوی روابط معنادار به صورت جدول ۴ است.

جدول ۴. الگوی روابط معنادار

اهداف مشترک	حکمرانی افقی	اعتماد	هنجارها	جو دوستانه	
۲/۳۴۰	۲/۴۸۴	۲/۴۵۶	۰	۰	جو دوستانه
۰	۲/۳۰۸	۰	۰	۰	هنجارها
۰	۲/۳۹۹	۰	۰	۲/۴۰۶	اعتماد
۲/۴۶۹	۲/۳۹۳	۲/۵۵۶	۰	۲/۶۱۹	حکمرانی افقی
۰	۲/۳۶۶	۲/۳۵۱	۰	۲/۳۷۸	اهداف مشترک

## گام ۵. خروجی نهایی و ایجاد نمودار علی

گام بعدی به دست آوردن مجموع سطرها و ستون‌های ماتریس  $T$  است. مجموع سطرها ( $D$ ) و ستون‌ها ( $R$ ) با توجه به رابطه‌های زیر به دست می‌آید.

$$D = \sum_{j=1}^n T_{ij}$$

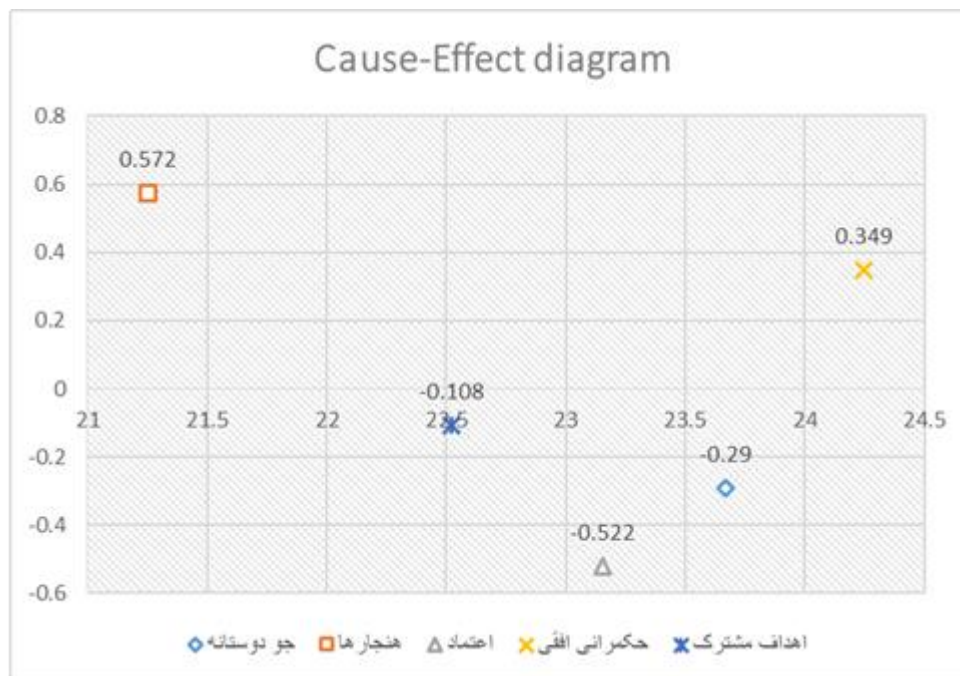
$$R = \sum_{i=1}^n T_{ij}$$

سپس با توجه به  $D$  و  $R$  مقادیر  $D+R$  و  $D-R$  به دست آورده می‌شود که به ترتیب نشان‌دهنده میزان تعامل و قدرت تأثیرگذاری عوامل هستند. خروجی نهایی در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵. خروجی نهایی

D-R	D+R	D	R	
-۰/۲۹۲	۲۳/۶۷۰	۱۱/۶۹۰	۱۱/۹۸۰	جو دوستانه
۰/۵۷۲	۲۱/۲۵۴	۱۰/۹۱۳	۱۰/۳۴۱	هنجارها
-۰/۵۲۲	۲۳/۱۵۶	۱۱/۳۱۷	۱۱/۸۳۹	اعتماد
۰/۳۴۹	۲۴/۲۴۹	۱۲/۲۹۹	۱۱/۹۵۰	حکمرانی افقی
-۰/۱۰۸	۲۲/۵۲۳	۱۱/۲۰۸	۱۱/۳۱۶	اهداف مشترک

شکل ۲ نیز الگوی روابط معنادار را نشان می‌دهد. این الگو در قالب یک نمودار است که در آن محور طولی مقادیر  $D+R$  و محور عرضی مقادیر  $D-R$  را نشان می‌دهد. موقعیت و روابط هر عامل با نقطه‌ای به مختصات  $D+R$ ,  $D-R$  در دستگاه معین می‌شود.



شکل ۲. نمودار الگوی روابط علی- معلولی

### گام ۶. تفسیر نتایج

با توجه به نمودار و جدول فوق هر عامل از چهار جنبه بررسی می‌شود:

- **میزان تأثیرگذاری متغیرها:** جمع عناصر هر سطر D برای هر عامل نشان‌دهنده میزان تأثیرگذاری آن عامل بر سایر عامل‌های سیستم است. در این تحقیق حکمرانی افقی از بیشترین تأثیرگذاری برخوردار است و جو دوستانه، اعتماد، اهداف مشترک، و هنجارها در درجات بعدی تأثیرگذاری قرار دارند.

- **میزان تأثیرپذیری متغیرها:** جمع عناصر ستون R برای هر عامل نشان‌دهنده میزان تأثیرپذیری آن عامل از سایر عامل‌های سیستم است. در این تحقیق جو دوستانه از بیشترین تأثیرپذیری برخوردار است و حکمرانی افقی، اعتماد، اهداف مشترک، و هنجارها در درجات بعدی تأثیرپذیری قرار دارند.

- **بردار افقی (D + R):** این بردار میزان تأثیر و تأثر عامل مورد نظر در سیستم را نشان می‌دهد. به عبارت دیگر هر چه مقدار D + R عاملی بیشتر باشد آن عامل تعامل بیشتری با سایر عوامل



سیستم دارد. در این تحقیق حکمرانی افقی از بیشترین تأثیرگذاری برخوردار است و جوّ دوستانه، اعتماد، اهداف مشترک، و هنجارها در درجات بعدی تأثیرگذاری قرار دارند.

- **بردار عمودی (D - R):** این بردار قدرت تأثیرگذاری هر عامل را نشان می‌دهد. به طور کلی اگر  $D - R$  مثبت باشد، متغیر علی محسوب می‌شود و اگر منفی باشد، متغیر معلول محسوب می‌شود. در این تحقیق هنجارها و حکمرانی افقی علی و جوّ دوستانه، اعتماد، اهداف مشترک معلول به حساب می‌آیند.

### بحث و نتیجه

ماهیت اجتماعی ورزش و فراگیری آن بستری منحصربه‌فرد برای جوامع گوناگون فراهم آورده است تا به واسطه آن بسیاری از نیازها و اهداف مثبت اجتماعی را دنبال کنند. باشگاه‌های ورزشی، به مثابه یکی از بسترهای اصلی ترویج ورزش و ظرفیت فراهم‌سازی فرصت‌ها برای فعالیت فیزیکی و رقابتی و تفریحی، به مرکز کانونی بی‌بدیل و قدرتمندی برای شکل‌گیری سرمایه اجتماعی تبدیل شده است. بر همین اساس این مقاله با دو هدف پژوهشی اصلی یعنی استخراج و شناسایی عامل‌های تسهیل‌بخش سرمایه اجتماعی باشگاه‌های ورزشی- تفریحی و دسته‌بندی این عوامل در دو گروه متغیرهای علی و معلولی (الگوی ارتباطی حاکم بر آن‌ها) تنظیم شد. در بخش کیفی پژوهش با بررسی نظام‌مند مطالعات مرتبط در نهایت پنج عامل به عنوان مفاهیم فراگیر در تسهیل سرمایه اجتماعی باشگاه‌های ورزشی- تفریحی شناخته شدند. در بخش کمی پژوهش نیز عامل‌های استخراجی با استفاده از رویکرد دیمتل، که مبتنی بر نظر خبرگان است، تحلیل و الگوی ارتباطی آن‌ها مشخص شد.

در مرحله کیفی همان‌طور که بیان شد پس از مرور سیستماتیک و تحلیل مضمون اسناد و مطالعات پیشین پنج عامل شامل جوّ صمیمانه (اشاره به ارتباطات غیررسمی، ارتباطات مبتنی بر عواطف و دوستی)، هنجارها (التزام به ارزش‌های اجتماعی اخلاقی و رفتاری، تنبیه کنش‌های غیراخلاقی)، اعتماد (اعتماد به سازمان، آگاهی و شناخت از یک‌دیگر، شفافیت سازمانی، ارتباط باز و شفاف)، حکمرانی افقی (اشاره به مالکیت جمعی، تصمیم‌گیری مشارکتی، محیط بازخوردی و انتقادی، تفویض اختیار، مالکیت غیرمتمرکز، شبکه‌سازی افقی، توزیع قدرت در همه سطوح

باشگاه)، و اهداف مشترک (توجه به مأموریت اصلی باشگاه، منافع مشترک، نگاه سیستمی، تفکر جمعی، خواسته‌های مشترک و مشابه) به عنوان سازه‌های تسهیل‌بخش سرمایه اجتماعی باشگاه‌های ورزشی - تفریحی شناسایی شدند.

در فاز کمی پژوهش با توجه به نتایج نمودار الگوی روابط علی - معلولی و جدول نهایی روابط هر عامل از نظر خبرگان در چهار جنبه بررسی شد.

- **میزان تأثیرگذاری متغیرها:** در این تحقیق حکمرانی افقی از بیشترین تأثیرگذاری برخوردار است و جوّ دوستانه، اعتماد، اهداف مشترک، و هنجارها در درجات بعدی تأثیرگذاری قرار دارند.

- **میزان تأثیرپذیری متغیرها:** در این تحقیق جوّ دوستانه از بیشترین تأثیرپذیری برخوردار است و حکمرانی افقی، اعتماد، اهداف مشترک، و هنجارها در درجات بعدی تأثیرپذیری قرار دارند.

- **بردار افقی (D + R)** یا میزان تأثیر و تأثر عامل مورد نظر در سیستم: در این تحقیق حکمرانی افقی از بیشترین تأثیرگذاری برخوردار است و جوّ دوستانه، اعتماد، اهداف مشترک، و هنجارها در درجات بعدی تأثیرگذاری قرار دارند.

- **بردار عمودی (D - R)** یا قدرت تأثیرگذاری هر عامل به عنوان متغیرهای علی - معلولی: در این تحقیق هنجارها و حکمرانی افقی عامل‌های علی و جوّ دوستانه، اعتماد، و اهداف مشترک معلول به حساب می‌آیند.

همچنین با محاسبه ماتریس ارتباط داخلی به منظور نشان دادن الگوی روابط معنادار بین عامل‌ها نتایج به ترتیب نشان داد جوّ دوستانه با اعتماد و حکمرانی افقی و اهداف مشترک، هنجارها با حکمرانی افقی، اعتماد با جوّ دوستانه و حکمرانی افقی، حکمرانی افقی با جوّ دوستانه و اعتماد و اهداف مشترک، و در نهایت اهداف مشترک با جوّ دوستانه و اعتماد و حکمرانی افقی دارای الگوی روابط معنادارند. بقیه متغیرها نیز فاقد الگوی ارتباطی معنادار با هم‌اند.

مطابق نتایج به دست آمده از تحلیل روابط و تأثیر و تأثرات عامل‌های استخراج شده مرتبط با تسهیل سرمایه اجتماعی، عامل حکمرانی از اثرگذاری بسیار بالاتری برخوردار بود. برای تولید سرمایه اجتماعی و حداکثرسازی مزایای مورد انتظار از آن، باید سازمان‌دهندگان (باشگاه، تیم، سازمان، فدراسیون، ...) تصمیم‌گیری را از طریق شبکه‌های افقی باز (تصمیم مشارکتی، ساختار

غیرمتمرکز) دنبال کنند (Finch et al. 2021). در ساختارهای شبکه‌ای باز نسبت به شبکه‌های بسته و سنتی افراد هم به لحاظ عاطفی هم به لحاظ رفتاری بیشتر از هم پشتیبانی می‌کنند (Collins & Heere 2018). بنابراین بخشی از تولید سرمایه اجتماعی ریشه در گسترش شبکه‌سازی افقی و باز و واگذاری مالکیت به کل شبکه درگیر با باشگاه ورزشی دارد. یکی از ملاحظات آنست که می‌تواند هم تسهیل‌کننده هم تثبیت‌کننده سرمایه اجتماعی در باشگاه‌های ورزشی- تفریحی باشد طراحی مکانیسمی است که در آن خواسته‌ها و انتظارات اعضای باشگاه تأمین شود. طراحی مکانیسم مشارکت فعال اعضای باشگاه‌های تفریحی- ورزشی یکی از شاخص‌های زمینه‌ساز سرمایه اجتماعی است. اما این مشارکت داوطلبانه بدون در نظر گرفتن برخی ملاحظات به‌تنهایی منجر به تولید سرمایه اجتماعی نخواهد شد (Doherty & Misener 2008). برخی از ملاحظات تحقق حکمرانی شبکه‌ای- افقی شامل توسعه مالکیت جمعی، تصمیم‌گیری مشارکت‌محور، محیط بازخوردی و انتقادی در باشگاه، تفویض اختیار، مالکیت غیرمتمرکز، شبکه‌سازی افقی، توزیع قدرت در همه سطوح باشگاه، استفاده از ذی‌نفعان در سیاست‌گذاری و فراهم‌سازی فرصت ارتقا برای آنان، تفهیم و برجسته‌سازی نقش اعضا در وجوه ساختاری و سازمانی باشگاه، افزایش قدرت چانه‌زنی اعضای باشگاه است که نقش تکمیلی در توسعه پازل سرمایه اجتماعی حکمرانی محور برای باشگاه‌ها دارد. مؤلفه ساختاری دیگری که تأثیر قابل تأملی در تسهیل سرمایه اجتماعی باشگاه‌های ورزشی- تفریحی دارد جو و فضای دوستانه حاکم بر باشگاه است. نتایج حاضر جو دوستانه حاکم بر باشگاه را از مهم‌ترین دلایل تسهیل سرمایه اجتماعی می‌داند.

نتایج جدول الگوی روابط معنادار که به توضیح و تبیین ارتباطات معنادار عامل‌های سرمایه اجتماعی با هم پرداخته نشان می‌دهد جو دوستانه بعد از حاکمیت شبکه‌ای بیشترین روابط معنادار را با سایر عامل‌های تسهیل‌ساز سرمایه اجتماعی باشگاه دارد. باشگاه ورزشی- تفریحی که بتواند به‌آسانی زمینه‌ساز پیوند عاطفی بین اعضا شود، این پیوند عاطفی و غیررسمی را حفظ کند، تنوع افراد با زمینه‌های قومی و نژادی و مذهبی را به رسمیت بشناسد، باشگاه ورزشی را به مرکزی برای پیوند اجتماعی قوی‌تر افراد تبدیل سازد از ظرفیت بالایی در جهت تسهیل سرمایه اجتماعی برخوردار خواهد بود.

اعتماد و نقش آن در پرورش سرمایه اجتماعی در اکثر پژوهش‌های مرتبط با سرمایه اجتماعی در ورزش مشهود است (Glanville & Bienenstock 2009). این اعتماد متقابل در یک ساختار اجتماعی شاخصی حیاتی در تولید سرمایه اجتماعی محسوب می‌شود (Collins & Heere 2018). به نظر می‌رسد یکی از دلایل اصلی حمایت افراد از افراد و باشگاه ورزشی به سطح اعتماد متقابل برمی‌گردد. سازمانی که بتواند سطوح اعتماد بین خود و ذی‌نفعان را عمیق‌تر سازد به تبع حمایت آنان را نیز بیشتر درک خواهد کرد. اهمیت اعتماد در گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی از آنجا ناشی می‌شود که اعتماد زمینه‌ساز وحدت و انسجام گروهی، ارتقای مشارکت، تسهیلگر ارتباطات و اثربخشی گروه‌های اجتماعی است. پژوهش حاضر نیز عامل اعتماد در باشگاه‌های ورزشی - تفریحی را از ساختارهای بنیادین و تأثیرگذار در تسهیل سرمایه اجتماعی می‌داند. بر اساس مطالعات پیشین، زمانی که اعتماد بین اعضای شبکه اجتماعی بیشتر شود باعث می‌شود تماس و ارتباط و انسجام شبکه و در نتیجه عملکرد نیز بیشتر شود. برای توسعه اعتماد در باشگاه‌های ورزشی - تفریحی به منظور تسهیل سرمایه اجتماعی آن می‌توان به کدهای اعتمادآفرینی از جمله آگاهی و شناخت از یکدیگر، تأمین انتظارات و خواسته‌های شبکه ارتباطی، شفافیت مالی و اطلاعاتی و ساختاری باشگاه، ارتباط باز و شفاف بین اعضای شبکه اجتماعی، تناسب کلام و عمل اعضا، سخن و کنش و تصمیم‌گیری‌های به دور از منافع شخصی فرصت‌طلبانه، برخورداری هسته اصلی تصمیم‌گیر باشگاه (مدیران) از تجربیات و تخصص حرفه‌ای، اشتراک‌گذاری منافع و دستاوردها برای اعضای شبکه، ویژگی‌های شخصیتی چون مسئولیت‌پذیری و خیرخواهی و تعهد کاری اعضا اشاره کرد که رعایت و التزام به این کدهای طرح‌شده گام بلندی در جهت تسهیم و تسهیل سرمایه اجتماعی باشگاه‌های ورزشی - تفریحی خواهد بود.

نتایج نیز نشان داد اهداف مشترک از جمله الگوهای معنادار دیگری است که زمینه شکل‌گیری و تقویت سرمایه اجتماعی در فعالیتهای جمعی را فراهم خواهد آورد. در حقیقت اهداف مشترک شناختی واقعی به وجود می‌آورد که در سایه آن ساختارهای اجتماعی مرتبط با هم به خواسته‌های مشترک خود دست یابند (کرمی و علی‌بیگی ۱۳۹۴). اهمیت و ارجحیت اهداف مشترک در تسهیل

سرمایه اجتماعی به نحوی است که بور جونوی<sup>۱</sup> و همکاران (۲۰۲۱) مفهوم سرمایه اجتماعی را بر ساخته و ترویج یافته از روابط اجتماعی و مشارکت در گروه‌ها و انجمن‌هایی می‌داند که به دنبال اهداف مشترک‌اند. یکی از شروط لازم جهت تولید سرمایه اجتماعی توسط شبکه‌ها و ساختارهای اجتماعی تعهد عاطفی و رفتاری افراد نسبت به اهداف مشترک است. بنابراین افرادی که در ساختار اجتماعی منسجم و با اهداف مشترکی (مانند باشگاه‌های ورزشی - تفریحی)، هستند با تعهد بیشتری برای ارتقای سطح سرمایه اجتماعی در اجتماع اشتراکی تلاش خواهند کرد.

نتایج نشان داد هنجارها یکی از عناصر مؤثر در تسهیل سرمایه اجتماعی در باشگاه‌های ورزشی- تفریحی به حساب می‌آید. اهمیت بنیادین ارزش‌ها و هنجارها به منزله عامل تعیین‌کننده نگرش‌ها، که در نهایت به بروز رفتار در انسان منجر می‌شوند، حقیقتی مؤکد است. همان‌گونه که بیان شد هنجارهای فرهنگی و اجتماعی و اخلاقی در روابط انسانی یک اصل است که اساس هر اقدام فرهنگی- اجتماعی را شکل می‌دهد و اثری انکارناپذیر بر سرمایه اجتماعی می‌گذارد (صدرزاده و همکاران ۱۴۰۰)؛ به گونه‌ای که ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی اجتماعی یکی از الزامات و پیش‌سازهای سیستم سرمایه اجتماعی به حساب می‌آید (Berraies et al. 2020; MacGillivray 2018). باورهای مشترک، التزام به ارزش‌های اجتماعی مشترک، تنبیه کنش‌های غیراخلاقی، ترویج و تشویق کنش‌های اخلاقی مورد قبول اعضا، وجود انتظارات رفتاری استاندارد و سطح بالا، طراحی دستورالعمل پیشگیرانه و مقابله‌ای با رفتارهای هنجارشکن از موارد تسهیل‌ساز هنجاری مرتبط با تسهیل سرمایه اجتماعی است.

باشگاه‌های ورزشی- تفریحی امروز نقاط کانونی قدرتمندی در تسهیل شکل‌گیری سرمایه اجتماعی شناخته می‌شوند. باشگاه‌های ورزشی- تفریحی حتی می‌توانند جایگزینی برای تأمین و تسهیل سرمایه اجتماعی در سازمان‌ها و ساختارهای سنتی مدنی- مانند خانواده، مذهب، مدرسه، دانشگاه- باشند. نکته قابل تأمل و حیاتی در مسیر تسهیل‌سازی سرمایه اجتماعی در باشگاه‌های ورزشی- تفریحی عناصر و الزامات چندگانه‌ای است که این پژوهش نیز به آنان اشاره کرده است. سرمایه اجتماعی مفهومی گسترده و ترکیبی است که عوامل مختلفی را شامل می‌شود (Forsell et al.

2020). توجه به این عناصر حیاتی یعنی حکمرانی شبکه‌ای، جوّ دوستانه، اعتماد، اهداف مشترک، و هنجارهای رفتاری - عرفی باشگاه‌های ورزشی - تفریحی را قادر می‌سازد تا خود را به موقعیت و ظرفیت اجتماعی منحصر به فردی برای تحقق و تولید واقعی سرمایه اجتماعی تبدیل کنند.

این پژوهش دانش نظری مفیدی را در تسهیل سرمایه اجتماعی باشگاه‌های ورزشی تفریحی ارائه می‌دهد. پژوهش حاضر با به‌کارگیری رویکرد تحلیل ترکیبی ابعاد و الزامات تسهیل‌بخش سرمایه اجتماعی در باشگاه‌های ورزشی را شناسایی و روابط بین آن‌ها را بررسی کرد. عوامل شناسایی شده (حکمرانی شبکه‌ای، جوّ دوستانه، اعتماد، اهداف مشترک، هنجارهای رفتاری - عرفی) نیز می‌توانند یک مدل و ابزار مفهومی متمایز از تسهیل سرمایه اجتماعی باشند که به واسطه آن‌ها باشگاه‌های ورزشی - تفریحی اهداف جامعه‌محور خود را ارزیابی کنند.

این پژوهش مانند سایر پژوهش‌ها محدودیت‌هایی دارد. در زمینه روش‌شناسی و جمع‌آوری داده‌ها تمرکز پژوهش بر اسناد و مقالات بود که این امر باعث غفلت از سایر منابع، مانند کتاب‌ها و پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی، و دیگر روش‌های جمع‌آوری داده‌ها، چون مصاحبه‌های ساختاریافته و نیمه‌ساختاریافته و مشاهده، شده است. تمرکز نمونه بر باشگاه‌های ورزشی - تفریحی نیز از دیگر محدودیت‌های پژوهش بوده است که امکان تعمیم و انتقال یافته‌ها به سایر حوزه‌های مرتبط با ورزش را سلب می‌کند.

## منابع

صدرزاده، مهدی؛ مونا بیات؛ مریم اخوان خرازیان (۱۴۰۰). «بررسی نحوه به‌کارگیری ارزش‌ها و توسعه ارزش‌های مشترک جهت افزایش سرمایه اجتماعی افراد تأثیرگذار (مورد مطالعه: اینفلوئنسرها در شبکه اجتماعی اینستاگرام)»، *مدیریت سرمایه اجتماعی*. ۸ (۱)، ۱۷۹-۱۵۱.

کرمی، شهره؛ امیرحسین علی‌بیگی (۱۳۹۴). «تحلیل تأثیر چشم‌انداز مشترک بر ارتقای سرمایه اجتماعی در توسعه کارآفرینی کشاورزی»، *تعاون و کشاورزی*، ۴ (۱۴)، ص ۱۷۵ - ۲۰۱.

نقی پور گیوی، بهنام؛ عبدالله، روزفراخ؛ فاطمه نادریان (۱۴۰۰). «شناسایی عناصر پیشابندی و پسابندی سرمایه اجتماعی در ورزش با رویکرد متاآنالیز»، *مجله علمی "مدیریت سرمایه اجتماعی"*، ۴ (۸)، صص ۵۸۳-۶۰۸.

## References

- Abbasi, S., Saberi, A., & Asadzadeh, A. (2021). "Identifying and Prioritizing the Components of Social Capital in the Iranian National Handball Team", *Social Capital Management*, 8(1), pp. 99-121. (in Persian)
- Afrozeh, M. S., Safari Jafarloo, H., & Firoozian, M. (2021). "The relationship between knowledge management with entrepreneurship and mediating role of Social capital in sports clubs in shiraz city", *Journal of Sport Management*. (in Persian)
- Adams, A. (2014). "Social capital, network governance and the strategic delivery of grassroots sport in England", *International Review for the Sociology of Sport*, 4(49), pp. 550-574.
- Berraies, S., Lajili, R., & Chtioui, R. (2020). "Social capital, employees' well-being and knowledge sharing: does enterprise social networks use matter? Case of Tunisian knowledge-intensive firms", *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 21, No. 6, pp. 1153-1183.
- Borgonovi, F., Andrieu, E., & Subramanian, S. V. (2021). "The evolution of the association between community level social capital and COVID-19 deaths and hospitalizations in the United States", *Social Science & Medicine*, 278, 113948.
- Castleberry, A. & Nolen, A. (2018). "Thematic analysis of qualitative research data: Is it as easy as it sounds?", *Currents in pharmacy teaching and learning*, 10(6), pp. 807-815.
- Carmen, E., Fazey, I., Ross, H., Bedinger, M., Smith, F. M., Prager, K., & Morrison, D. (2022). "Building community resilience in a context of climate change: The role of social capital", *Ambio*, pp. 1-17.
- Collins, D. R. & Heere, B. (2018). "Sunday afternoon social capital: An ethnographic study of the Southern City Jets Club", *European sport management quarterly*, 18(4), pp. 439-458.
- Collins, D. R. & Heere, B. (2018). "Sunday afternoon social capital: An ethnographic study of the Southern City Jets Club", *European sport management quarterly*, 18(4), pp. 439-458.

- Doherty, A. & Misener, K. (2008). "Community sport", *Sport and social capital*, 113.
- Fenton, A., Gillooly, L., & Vasilica, C. M. (2021). "Female fans and social media: micro-communities and the formation of social capital", *European Sport Management Quarterly*, pp. 1-21.
- Finch, D. J., Legg, D., O'Reilly, N., Wright, S., & Norton, B. (2021). "A social capital view of an Olympic and Paralympic Games bid exploration process", *European Sport Management Quarterly*, 21(2), pp. 302-321.
- Forsdike, K., Marjoribanks, T., & Sawyer, A.-M. (2019). "Hockey becomes like a family in itself, Re-examining social capital through women's experiences of a sport club undergoing quasi-professionalisation", *International Review for the Sociology of Sport*, 54(4), pp. 479-494.
- Forsell, T., Tower, J., & Polman, R. (2020). "Development of a scale to measure social Capital in Recreation and Sport Clubs", *Leisure Sciences*, 42(1), pp. 106-122.
- Foster, K. A. & Maas, C. D. (2014). "An exploratory factor analysis of the resource generator-United States: A social capital measure", *British Journal of Social Work*, 46(1), pp. 2-8.
- Gemar, A. (2021). "Social capital networks in sports spectatorship and participation", *International Review for the Sociology of Sport*, 56(4), pp. 514-536.
- Glanville, J. L. & Bienenstock, E. J. (2009). "A typology for understanding the connections among different forms of social capital", *American Behavioral Scientist*, 52(11), pp. 1507-1530.
- Grodecki, M. (2017). "Building social capital: Polish football supporters through the lens of James Coleman's conception", *International Review for the Sociology of Sport*, 54(4), pp. 479-458.
- Kumar, H., Manoli, A. E., Hodgkinson, I. R., & Downward, P. (2018). "Sport participation: From policy, through facilities, to users' health, well-being, and social capital", *Sport Management Review*, 21(5), pp. 549-562.
- Kwon, Y. & Seo, H. (2021). "Employer-Sponsored Sports Programs Amid COVID-19: The Approach of Social Capital", *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 63(4), pp. 285-290.
- Karami, S. & Alibaygi, A. H. (2015). "An analysis of the effect of shared vision on enhancing social capital in agricultural entrepreneurship development", *Co-Operation and Agriculture*, 4(14), pp. 175-201. (in Persian)
- Lin, N., Fu, Y. C., & Hsung, R. M. (2017). "The position generator: Measurement techniques for investigations of social capital", *In Social capital* (pp. 57-81), Routledge.
- Liu, H. C., You, J. X., Lu, C., & Chen, Y. Z. (2015). "Evaluating health-care waste treatment technologies using a hybrid multi-criteria decision making model", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 41, pp. 932-942.
- MacGillivray, B. H. (2018). "Beyond social capital: The norms, belief systems, and agency embedded in social networks shape resilience to climatic and geophysical hazards", *Environmental science & policy*, 89, pp. 116-125.
- Nakano, S. & Washizu, A. (2021). "Will smart cities enhance the social capital of residents? The importance of smart neighborhood management", *Cities*, 115, 103244.



- Okayasu, I., Kawahara, Y., & Nogawa, H. (2015). "The role of social capital in community sport settings in Japan", *Asia Pacific Journal of Sport & Social Science*, 4(2), pp. 112-119.
- Okayasu, I., Kawahara, Y., & Nogawa, H. (2010). "The relationship between community sport clubs and social capital in Japan: A comparative study between the comprehensive community sport clubs and the traditional community sports clubs", *International Review for the Sociology of Sport*, 45(2), pp. 163-186.
- Putnam, R. & Feldstein, L.M. (2003). *Better Together: Restoring the American Community*, New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R. (1995). "Tuning in, tuning out: The strange disappearance of social capital in America", *Political Science and Politics*, 28, pp. 664-683.
- Schulenkorf, N., Sherry, E., & Rowe, K. (2016). "Sport-for-development: An integrated literature review", *Journal of Sport Management*, 30(1), pp. 22-39.
- Sadr-Zadeh, M., Bayat, M., & Akhavan Kharazian, M. (2021). "Investigating the Application of Values and Development of Common Values in Order to Increase the Social Capital of Influencers: A Case Study of Influencers on Instagram Social Network", *Social Capital Management*, 8(1), pp. 151-179. (in Persian)
- Spaaij, R. (2009). "The glue that holds the community together? Sport and sustainability in rural Australia", *Sport In Society*, 18(9), pp. 24-38.
- Taylor, P., Davies, L., Wells, P., Gilbertson, J., & Tayleur, W. (2015). *A review of the social impacts of culture and sport*, London.
- Tonts, M. (2005). "Competitive sport and social capital in rural Australia", *Journal of rural studies*, 21, pp. 137-149.
- Tower, J., Jago, L., & Deery, M. (2006). "Relationship marketing and partnerships in not-for-profit sport in Australia", *Journal of Sport Marketing*, 15, pp. 167-180.